

КРИМІНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ І ПРАКТИКА ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ У СВІТЛІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ПРАВ ЛЮДИНИ

Л. Брич

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, 79000 Львів, Україна*

Проаналізовано, як і наскільки узгоджуються підходи, закладені у КК України, існуючі в теорії і практиці кримінального права України з рішеннями Європейського Суду з прав людини.

Ключові слова: практика Європейського Суду з прав людини.

Постановка проблеми. Законом України “Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини” від 23 лютого 2006 р. (ст.17) суди України зобов’язано застосовувати Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі – Конвенція) та практику Європейського Суду з прав людини (далі – Суд) як джерела права. Ця законодавча вимога робить актуальним для теорії та практики кримінального права України аналіз рішень Суду під кутом зору вирішення ним питань цієї галузі права. В межах цієї проблематики потрібно з’ясувати, принаймні, 1) як на основі практики Суду можна встановити зміст ознак так званого “конвенційного складу злочину” [1, с. 27–60], 2) як співвідноситься розуміння тих чи інших ознак складу злочину Судом і українською доктриною та практикою кримінального права, 3) на основі яких принципів та критеріїв Суд забезпечує автономну кримінально-правову кваліфікацію, включаючи як розмежування складів злочинів, так і відмежування їх від складів інших правопорушень, 4) чи узгоджується (і якою мірою) з практикою Суду законодавчий підхід в Україні до криміналізації тих чи інших діянь; 5) як Судом визначаються питання дії кримінального закону в часі.

Наскільки мені відомо, в Україні фахівцями в галузі кримінального права досі не проводилось таких досліджень [2; с. 3]. Лише окремі аспекти проблеми застосування у кримінальному праві України практики Європейського Суду з прав людини ставали предметом досліджень теоретиків права, правозахисників. Зокрема, П.М. Рабінович розглядав поняття злочину і покарання в інтерпретації Страсбурзького Суду, запропонувавши при цьому критерії, за якими Суд відрізняє злочин від інших видів правопорушень [4]. В.Єфименко звернув увагу на ті рішення Суду, які, на його думку, змінюють правовий підхід, встановлений національним законодавством до розділення вчинених фізичними особами правопорушень на адміністративні проступки та кримінальні злочини [5]. Сподівання на позитивні зрушення у практиці застосування кримінального права України в зв’язку із обов’язковістю застосування практики Суду висловив В.О. Навроцький [6].

Зміст ознак складів деяких злочинів у світлі практики Суду. Щодо першого із поставлених завдань, то вивчення доступних (виданих українською та російською мовами) матеріалів практики Суду [7; 8; 9; 10; 11; 12; 13] показало, що роль цих рішень у визначенні змісту ознак так званих “конвенційних складів злочинів” є найбільш очевидною, порівняно з іншими можливими проявами впливу його рішень на кримінально-правову політику в Україні. Це означає, що висновки Суду, висловлені ним у рішеннях з конкретних справ, та й самі матеріали цих справ

можуть і повинні використовуватись як критерії встановлення змісту певних ознак складів злочинів.

Особливо багато є таких рішень, що розкривають зміст ознак складу злочину “Катування”. Так, у деяких рішеннях Суду щодо України за зверненнями громадян, котрі відбувають покарання у вигляді довічного позбавлення волі, констатовано, що мають місце факти порушення нею ст. 3 і ст. 8 Конвенції, наприклад, справа “Кузнецов проти України” [10, с. 110], справа “Алієв проти України” [10, с. 315–316]. Чинниками, що заподіюють заявникам особливі фізичні та моральні страждання Суд визнав, зокрема, відкритий туалет у багатомісній камері, відсутність денного світла, включені 24 години на добу лампи електричного освітлення, не провітрені камери, відсутність прогулянок на відкритому повітрі, або прогулянки лише у наручниках. Це означає, що наведені дії становлять собою прояви об’єктивної сторони складу “Катування”, закріпленого у ч. 1 ст. 127 КК України. Там це суспільно небезпечне діяння визначено як заподіяння сильного фізичного болю або фізичного чи морального страждання. Суд також вказав (справа “Данкевич проти України”), що, незважаючи на те, що питання стосовно того, чи було відповідне поведження прагненням принизити чи збентежити жертву, є фактором, який слід брати до уваги, відсутність такої мети не може виключати констатації порушення ст. 3 Конвенції [10, с. 211]. Очевидно, що, говорячи про порушення ст. 3 Конвенції в цьому випадку, Суд мав на увазі, що констатовані ним порушення є нелюдським чи таким, що принижує людську гідність, поведженням. У диспозиції ст. 3 Конвенції воно назване, як діяння, альтернативне до катування, бо для констатації катування потрібно встановити відповідну мету дій, котрі вчиняє винний.

Зміст поняття “катування” у ст. 3 Конвенції не конкретизований. Він роз’яснений у ст. 1 “Декларації про захист всіх осіб від катувань та інших жорстоких, нелюдських чи таких, що принижують людську гідність видів поведження чи покарання”, що прийнята 9 грудня 1975 р. Генеральною Асамблеєю ООН, а також у ст. 1 “Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських чи таких, що принижують людську гідність видів поведження і покарання”, що ухвалена 10 грудня 1984 р. у формі Резолюції Генеральної Асамблеї ООН. Із змістом цих актів узгодженою є ст. 127 КК України “Катування”. Для кваліфікації вчиненого за відповідною частиною ст. 127 КК України, крім ознак об’єктивної сторони, потрібно встановити ще й наявність інших ознак цього складу злочину. Зокрема, суб’єктивна сторона складу злочину “Катування” характеризується умисною формою вини та метою “примусити потерпілого чи іншу особу вчинити дії, що суперечать їх волі, у тому числі отримати від нього або іншої особи відомості чи визнання або з метою покарати його чи іншу особу за дії, скоєні ним або іншою особою чи у скоєнні яких він або інша особа підозрюється, а також з метою залякування чи дискримінації його або інших осіб...”. Слід також звернути увагу на те, що назва ст. 3 Конвенції “Заборона катування” є вужчою, ніж її зміст: адже у диспозиції цієї статті альтернативно до катування названі ще й інші діяння, які внаслідок цього не є тотожними з ним.

У рішеннях Суду щодо заявників з інших країн можна зустріти констатацію ще й інших проявів, котрі, на його думку, є за своєю суттю нелюдським та таким, що принижує людську гідність, поведженням, а з позицій чинного законодавства України – прикладами об’єктивної сторони катування. Йдеться, скажімо, про регулярні медичні освідчення засуджених, котрі не були викликані об’єктивною необхідністю, що застосовувались до п. Ван дер Вена протягом майже трьох з

половиною років, а до п. Лорсу – понад шість (Справа “Ван дер Вен, Лорсу та інші проти Нідерландів”) [7, с. 94]. Спалення представниками влади будинку, що належав сім’ї члена опозиційної партії, на очах у його мешканців визнано Судом таким, що викликало у заявника та його родини страждання того ступеня тяжкості, котрий дозволяє кваліфікувати дії військових як нелюдське поводження в розумінні ст. 3 Конвенції (Справа “Ейлер проти Туреччини”) [7, с. 111].

Усталені у вітчизняній кримінально-правовій науці і практиці уявлення про можливі прояви вчинення злочину, передбаченого ст. 146 КК України “Незаконне позбавлення волі або викрадення людини” доповнює рішення Суду у справі “Денізсі та інші проти Кіпру”. Так, примусове вивезення заявників, котрі постійно проживали у південній частині Кіпру до північної частини острова та заборона повертатися на південь під загрозою вбивства, вчинене поліцією, було розцінено Судом як порушення ст. 2 Протоколу № 4 Конвенції [7, с. 43–46]. Таким чином, примусове вивезення людей і примушування їх проживати у певному місці визнано Судом незаконним позбавленням волі.

Гіпотетичне розуміння Судом такої ознаки складу злочину, передбаченого ст. 124 КК України “Умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень у разі перевищення меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця”, як обстановка вчинення злочину, а саме перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця відкриває оцінка Судом застосування сили до особи під час її законного затримання, в ході якого вона чинила опір та вступала в боротьбу з представниками поліції, як поводження нелюдського і такого, що принижує людську гідність, й, відповідно, такого, що становить порушення ст. 3 Конвенції. Але оцінка Суду, виходячи із аналізу доступних матеріалів справи, важко сприймається нашою правосвідомістю, сформованою на національній кримінально-правовій догмі. Наведу для прикладу декілька фрагментів з рішень Суду: “П. Егмез вчинив опір при затриманні і спробував втекти, однак був затриманий двома офіцерами, з якими вступив у боротьбу. Один з офіцерів завдав заявнику удару пістолетом по голові, другий штовхнув його на землю, а третій одягнув на п. Егмеза наручники”. Більш обґрунтованою я вважаю позицію Уряду у цій справі. Адже поліцейським розслідуванням було встановлено, що застосована сила не перевищила необхідних меж (справа “Егмез проти Кіпру”) [7, с. 72].

У справі “Кальок проти Франції”, до заявника було застосовано силу під час його спроби втекти з-під варти, в ході якої він чинив опір і штовхав поліцейських. Суд дійшов висновку про відсутність тут порушення ст. 3 Конвенції, головним чином через відсутність слідів побоїв на тілі заявника, засвідчену двома лікарями [7, с. 70]. На мою думку, й наявність таких слідів за тих обставин, які мали місце, не могла б свідчити про нелюдське чи таке, що порушує людську гідність, поводження з боку поліцейських. Національна кримінально-правова доктрина стоїть на тому, що у стані необхідної оборони, до якої прирівнюється застосування заходів, необхідних для затримання злочинця, відбувається зіткнення “права з неправом” [14, с. 68], а тому допустимим є захист менш цінного блага шляхом заподіяння шкоди більш цінному благу, на стороні того, хто є джерелом “неправа”.

Орієнтиром для визначення змісту поняття “перевищення меж необхідної оборони” як ознаки складів злочинів, закріплених у ст. 118 КК України “Умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця”, ст. 124 КК України “Умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень у разі перевищення меж необхідної оборони або у разі

перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця”, є оцінка Судом у справі “Андроніку і Константи́ну проти Кіпру” застосування сили спеціальним загоном поліції для звільнення заручника, в результаті чого загинула особа, яка тримала заручника, як “суворо пропорційного” досягненню цілей, визначених у підпунктах а) і в) ст. 2 Конвенції, й, відповідно, ствердження про відсутність порушення Урядом ст. 2 Конвенції. Так в одному з рішень зазначено: “Суд звернув особливу увагу на чіткі інструкції, які були дані офіцерам: використовувати тільки пропорційну силу та відкривати вогонь лише тоді, коли життя Елсі Константи́ну чи коли власне життя буде в небезпеці” [7, с. 29]. Але тим самим Суд визнав право особи, яка перебуває в ситуації необхідної оборони, у разі загрози власному життю, позбавити життя нападника. Цей висновок має особливе значення для практики застосування ст. 118 КК України. Справа в тому, що самі законодавчі положення про необхідну оборону не суперечать наведеній вище позиції Суду. Але, як на мій погляд, незаконною й жахливо несправедливою, є практика застосування в Україні норми про необхідну оборону (ст. 36 КК України) та про відповідальність за перевищення меж необхідної оборони (ст. 118 КК України). Вивчення судової практики України в цій частині показує, що в усіх випадках, коли, перебуваючи у ситуації правомірної необхідної оборони, особа, яка захищалась, заподіювала смерть нападнику, вчинене нею діяння було кваліфіковане судами України як “Умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця” за ст.118 чинного КК України чи відповідною їй статтею КК України 1960 р. [15, с. 118–122; 16, с. 117–119, 119–120; 17, с. 379–380] незалежно від цінності блага, на яке було вчинено суспільно небезпечне посягання і щодо якого застосовувалась необхідна оборона. В.М. Бурдін, проаналізувавши обвинувальні вироки у справах, з матеріалів яких вбачалось, що засуджена особа перебувала в стані необхідної оборони, звернув увагу на те, що суди з незрозумілих причин проігнорували стан необхідної оборони як обставину, що виключає злочинність діяння [18, с. 141–143].

Розуміння Судом такого способу вчинення злочину “Зґвалтування” (ст. 152 КК) та “Насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом” (ст. 153 КК), як використання безпорадного стану, зокрема причин виникнення такого стану у потерпілої особи, є ширшим, ніж у вітчизняній судовій практиці. Це продемонстровано у рішенні Суду у справі “М.С. проти Болгарії” [8, с. 67]. У п. 5 постанови Пленуму Верховного Суду України “Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи” від 30 травня 2008 р. поняття використання безпорадного стану роз’яснено так: “Стан потерпілої особи слід визнавати безпорадним, коли вона внаслідок малолітнього чи похилого віку, фізичних вад, розладу психічної діяльності, хворобливого або непритомного стану, або з інших причин не могла розуміти характеру та значення вчинюваних з нею дій або не могла чинити опір. При цьому необхідно, щоб винна особа, яка вчиняє зґвалтування чи насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом, усвідомлювала (достовірно знала чи припускала), що потерпіла особа перебуває саме у такому стані”. Заперечення викликає обмежувальне, порівняно з позицією Суду, тлумачення Верховним Судом України того, які саме фактори можуть викликати безпорадний стан потерпілої особи. Так, у згаданому рішенні Суду зазначено: “У письмовому викладі думок експертів, поданих на розгляд Суду, вказувалось, що випадки, коли залякана жертва поводить пасивно або психічно дистанціює себе від акту зґвалтування, свідчать про те, що потерпіла (потерпілий) перебувають під дією травматичного синдрому

“психічного інфантилізму (“закляклого переляку”) – найбільш розповсюдженій психічної реакції, що виникає у жертви в процесі її зґвалтування. За підсумками проведеного дослідження, котре стосувалось жінок віком від 14 до 25 років, було встановлено, що двадцять чотири особи з двадцяти п’яти поводили себе під час акту зґвалтування саме у такий спосіб” [8, с. 66]. Далі у наведеному рішенні Суду сказано: “Попри те, що в більшості європейських країн з континентальною правовою традицією визначення в законодавстві складу такого злочину, як зґвалтування, містить згадку про застосування насильства чи погрози його застосування, судова практика та теорія права стоять на позиції, що для кваліфікації зґвалтування принциповим є не так застосування сили чи погрози його застосування, як встановлення відсутності згоди потерпілої на статевий контакт” [8, с. 67]. Отже, аналіз рішення Суду у справі “М.С. проти Болгарії” приводить до висновку про те, що наявність безпорадного стану потерпілої особи, використання якого назване у відповідних статтях КК України як спосіб вчинення зґвалтування та насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, слід констатувати й у тому випадку, коли потерпіла особа не давала явної згоди на статевий контакт і не чинила опір насильнику через переляк.

Рішення Суду у справах “Санді Таймс” проти Об’єднаного Королівства” та “Лінгенс проти Австрії” демонструють розуміння Суду законної професійної діяльності журналістів, перешкоджання якій становить об’єктивну сторону складу злочину “Перешкоджання законній професійній діяльності журналістів” (ст. 171 КК України). Аналізуючи перше з названих рішень П.М. Рабінович та С.Є. Федик, зазначають: “Євросуд підкреслив, що жорстка позиція з приводу виконання закону про повагу до суду обмежує свободу преси засобами, які не узгоджуються з принципами демократичного суспільства (газеті “Санді Таймс” було заборонено публікувати матеріали про шкідливість препарату “Талідомід” на період розгляду справи в суді)... Євросуд зазначив, що свобода вираження як право надзвичайно важлива для преси. Вона не може бути обмежена навіть стосовно висвітлення процесу правосуддя, оскільки служить інтересам суспільства і має на меті інформувати громадськість про соціально важливі події. Відтак, суди не можуть здійснювати правосуддя у соціальному вакуумі. Більше того, оскільки функція преси полягає в інформуванні громадськості, то вона фактично уповноважена нею (громадськістю) на висвітлення фактів, у тому числі й тих, які стосуються судового розгляду” [19, с. 88–89]. Суд задовольнив заяву журналіста у справі “Лінгенс проти Австрії”, “у якій оскаржувались дії австрійського суду щодо позбавлення волі журналіста за надто різку критику канцлера Крайського. ... Мотивуючи своє рішення Євросуд зазначив, що свобода преси – чи не найкращий засіб формування громадської думки щодо політичних програм і позицій окремих політиків, а свобода обговорення політично значущих явищ виступає основою концепції демократичного суспільства, яка превалює у державах – учасницях Ради Європи. Межі дозволеної критики, відповідно ширші щодо політиків, аніж стосовно приватної особи. У цьому контексті подібне засудження журналіста, очевидно, відлякувало б інших від висвітлення надзвичайно важливих для суспільства явищ” [19, с. 89]. Адекватним до наведених підходів Суду є розуміння перешкоджання законній професійній діяльності журналістів в українській доктрині кримінального права. “Закон містить спеціальну заборону щодо втручання у формах не передбачених законодавством України ...втручання у професійну діяльність журналістів, контроль за змістом інформації, що поширюється з боку ... органів державної влади або органів місцевого самоврядування, посадових осіб цих органів з метою ... замовчування

суспільно-значимої інформації, накладення заборони на показ окремих осіб або поширення інформації про них, заборони критикувати органи державної влади чи органи місцевого самоврядування або їх посадових осіб", – писав М.І.Мельник у одному з науково-практичних коментарів КК України [20, с. 440–441].

Страсбурзькі інтерпретації та кримінально-правова доктрина України. Що стосується другого з поставлених завдань, то як свідчать наведені вище приклади, розуміння певних ознак складу злочину в практиці застосування кримінально-правових норм в Україні не завжди відповідає інтерпретації таких самих ознак в практиці Суду. Особливо прикро, що це має місце в тих роз'ясненнях, котрі давалися Пленумом Верховного Суду України вже після вступу в силу Закону України "Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини" від 23 лютого 2006 р. Тому Верховний Суд України повинен узгодити свої роз'яснення з позицією Суду.

Розмежування складів злочинів та відмежування їх від складів інших правопорушень у практиці Суду. Вивчаючи рішення Суду не вдалося виявити його висновків та аргументації щодо правильності кваліфікації вчиненого діяння, обґрунтовано визнаного кримінальним злочином відповідно до національного законодавства, але не тим, який насправді вчинила особа. Так, у справі "Меріт проти України" міститься короткий опис вчиненого заявником суспільно небезпечного діяння, і названі злочини, у вчиненні яких прокуратурою було пред'явлено обвинувачення: "контрабанда (ст. 70); шахрайство з фінансовими ресурсами (ст. 148³); посадовий підлог (ч. 2 ст. 172); ухилення від сплати податків (ст. 148²); умисна фальсифікація документів ст. 194(2)". Ознайомлення з матеріалами цієї справи приводить до висновку, що у ній Суд не надавав будь-якого значення питанням кримінального права. Про це свідчить недбале посилання на статті Кримінального закону, що виявилось у неточному відтворенні їх назв та у тому, що не був названий сам закон, за статтями якого обвинувачувався заявник. Зіставлення фабули справи та формули кваліфікації вчиненого діяння (якщо її можна так назвати) приводить до висновку про те, що стосовно заявника мало місце ще одне вагоме порушення його прав – так звана "кваліфікація з запасом", тобто інкримінування йому сукупності таких складів злочинів, котрі не можуть поєднуватись в ідеальній сукупності. Така кваліфікація порушує принцип *non bis in idem*, який відповідає положенням, закріпленим у ст. 4 протоколу № 7 до Конвенції. Але у справі "Меріт проти України" заявник не порушував питання про справедливість пред'явленого йому звинувачення. Відповідно, Суд розглядав справу лише в межах заявленої скарги. Проте, наприклад, у рішенні у справі "Берктай проти Туреччини" Суд із власної ініціативи проаналізував цю справу ще й на предмет можливого порушення інших статей Конвенції, не вказаних заявником [7, с. 32].

Хоча, окремі стандарти прав людини, котрі закріплені, зокрема, у ч. 2 ст. 6, ч. 1 ст. 7 Конвенції та у ст. 3 і 4 протоколу № 7 до неї, можна тлумачити й так, що вони закріплюють право особи, яка вчинила злочин, на кваліфікацію її дій за тією статтею Кримінального закону держави, яка саме й передбачає вчинене діяння. Тому, вважаю, є всі підстави звертатись до Суду у разі неправильної кваліфікації вчиненого особою злочину, обумовленої помилкою у розмежуванні складів злочинів (тобто кваліфікації державними органами за статтею Кримінального закону держави, що відмінна від тієї, котра передбачає вчинене, чи за більшою кількістю статей цього закону, коли насправді вчинено меншу кількість злочинів. Адже така кваліфікація порушує й право особи на справедливе покарання. Проте таких звернень до Суду у вивчених матеріалах не виявлено.

Суд пропонує інші – невідомі вітчизняному законодавству та теорії кримінального права критерії відмежування складів злочинів від інших правопорушень. На це звертають увагу у своїх працях П.М. Рабінович та В. Єфименко. Так, П.М. Рабінович, посилаючись на рішення з розглянутих Судом справ, назвав три альтернативних критерії, котрі, на думку Суду, потрібно враховувати, вирішуючи питання про те, чи є особа “обвинуваченою у вчиненні злочину”. Це: 1) кваліфікація злочину з точки зору внутрішнього права, 2) характер злочину, 3) характер та ступінь тяжкості санкції, якій може бути піддана зацікавлена особа, тобто такі, які передбачають покарання, що призначені, зокрема, для забезпечення залякуючого ефекту та які звичайно полягають у заходах з позбавлення свободи та у штрафних [4]. Те саме зауважує й В.Єфименко [5]. Якщо перші два з наведених критеріїв не вступають в суперечність із принципами національного кримінального права. То третій явно суперечить принципу “*non solum sine lege*”. Адже, пропонується вважати злочином те діяння, котре у національному законодавстві злочином не назване. Найпростіше подолати цю суперечність, виключивши із переліку адміністративних стягнень адміністративний арешт. Адже існуючий стан речей дає можливість особам, на яких накладено адміністративне стягнення у вигляді штрафу чи адміністративного арешту, подавати заяви в Суд зі скаргами про те, що стосовно них державою не забезпечені законодавчі гарантії прав осіб, обвинувачених у вчиненні злочину. До речі, такі факти мали місце серед проаналізованих справ відповідної категорії з практики Суду. І такі заяви були задоволені цим Судом, наприклад, рішення по справі “Гурепка проти України”, винесене 6 вересня 2005 р. [5]. Тому, національному законодавцю взагалі варто відмовитися від штрафу, як одного з видів адміністративних стягнень, а не підвищувати його розмір в конкретних статтях Кодексу України про адміністративні правопорушення, як це було запроновано у проекті закону України “Про внесення змін в Кодекс України про адміністративні правопорушення і в Кримінальний кодекс України щодо посилення відповідальності за порушення вимог природоохоронного законодавства” (реєстр. № 4341), на що мною було вказано у висновку на цей законопроект, направленому до Верховної Ради України.

Криміналізація діянь: практика Суду й України. Що стосується четвертого з поставлених завдань, то, на перший погляд, означене завдання знаходиться за межами цього дослідження. Адже міжнародно-правовий обов’язок держави встановити кримінальну відповідальність за конкретне діяння впливає не з рішень Суду, а зі змісту Конвенції та протоколів до неї, які вона ратифікувала. Але встановлення певних фактів порушень основоположних прав і свобод людини, закріплених Конвенцією, що мають місце в Україні, може призвести до виявлення певних прогалин у чинному КК України. Як вказують П.М. Рабінович та С.Є. Федик у своїй спільній праці, “державо-відповідач, стосовно якої ухвалено рішення, формально не зобов’язана брати до уваги у своїй праворегулятивній практиці здійснюване Євросудом тлумачення Конвенції та змінювати у зв’язку з цим свою законодавчу чи правозастосовну практику. Однак уся минула практика застосування Конвенції свідчить, що у більшості випадків саме такі дії держави були логічним наслідком прийнятого Євросудом рішення, в якому констатувався факт порушення закріплених у Конвенції прав людини та основних свобод” [19, с. 119]. Конкретні Рішення Суду впливають на право і судову практику як держави – відповідача у справі, так і інших держав – учасників Конвенції [11, с. С.ХІІ].

Аналіз показує, що якраз навпаки, можна зробити висновок, що практика Суду може бути досить чітким орієнтиром щодо необхідності криміналізації тих чи інших проявів суспільно небезпечної поведінки або декриміналізації окремих діянь, котрі в національному законодавстві ідентифіковані як певний злочин. У звітах Європейського Комітету із запобігання катуванню і нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню і покаранню (КПТ) щодо інших заявлених порушень вказано, що навіть якщо виявлені КПТ умови утримання засуджених до смертної кари повністю відповідають чинним в Україні законодавчим положенням, така ситуація є нелюдським і таким, що принижує гідність поводженням (справа Кузнецов проти України) [10, с. 93]. Звідси випливає, що рішення Суду можуть слугувати підставою для законодавчої ініціативи з боку уповноважених Конституцією України органів з удосконалення кримінально-виконавчого законодавства в частині покращення умов утримання засуджених. Рішення Суду можуть також виступати в ролі показника, що засвідчує необхідність криміналізації певних діянь, або прикладом невідомих раніше проявів діянь, уже криміналізованих національним законодавством. Так, констатація Судом відсутності в Україні достатньої правової бази, котра регламентувала б умови утримання в кримінально-виконавчих установах засуджених, що узгоджуються з вимогами Конвенції [10, с. 93], є, по-суті, своєрідним зверненням до уповноважених правотворчих органів держави з вимогою розробити і прийняти відповідні нормативно-правові акти. Невиконання цієї вимоги, вважаю, можна розглядати як "Зловживання владою або службовим становищем" – злочин, передбачений ст. 364 КК України.

У рішенні по справі "Даджен проти Об'єднаного Королівства", постановленому Судом 22 жовтня 1981 р. вказано, "що у демократичному суспільстві застосування до гомосексуалістів кримінального покарання може бути виправдане лише у двох випадках: коли кримінальне покарання сприятиме захисту від негативного впливу на осіб, які в силу свого фізичного чи психічного стану надзвичайно вразливі, та для захисту від негативного впливу гомосексуалістів осіб, котрі перебувають у юридичній чи економічній залежності від них" [19, с. 87]. "Думка місцевої громадськості може мати значення, – далі йдеться у цьому рішенні Суду, – проте навіть категоричне несприйняття нею гомосексуальних стосунків не може бути підставою для передбачення кримінальної відповідальності за такі дії" [19, с. 87]. На момент винесення цього рішення була чинною ст. 122 КК УРСР 1960 р "Мужолозтво", за якою наставала кримінальна відповідальність за статеві зносини чоловіка з чоловіком. Декриміналізовані добровільні статеві зносини чоловіка з чоловіком були Законом України від 12 грудня 1991 р., яким ст. 122 тогочасного КК України була викладена в новій редакції. Згідно з цим законом кримінально караними були статеві зносини чоловіка з чоловіком за умови, що вони були вчинені із застосуванням фізичного насильства, погрози або з використанням безпорадного стану потерпілого. Водночас аналіз рішення Суду у справі "Даджен проти Об'єднаного Королівства" наштовхує на думку про наявність прогалини у кримінально-правовій регламентації відповідальності за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості у чинному КК України. Адже кримінально правова заборона не поширюється на випадки добровільного гомосексуального зв'язку дорослих осіб з неповнолітніми особами, котрі, однак, досягли статевої зрілості і шістнадцятирічного віку, на втягнення останніх в гомосексуальний зв'язок. Хоча описана поведінка є суспільно небезпечною, адже полягає у негативному – протиприродному впливі на статевий розвиток неповнолітніх.

Що стосується останнього з висунутих завдань, то саме посилення на рішення Суду може бути головним аргументом для обґрунтування можливості зворотної дії кримінального закону про злочин, що відноситься до злочинів проти безпеки людства. Готуючи відповідь на запит Генеральної прокуратури України про можливість кваліфікації за ст. 442 КК України "Геноцид" діянь осіб, котрі в період 1932–1933 років на території УРСР вчиняли діяння, що призвели до масової загибелі населення України від голоду, правомірно виникло запитання про дію кримінального закону в часі. Адже на момент Голодомору 1932–1933 років у національному кримінальному законодавстві такі діяння не були ідентифіковані як геноцид. Вивчення ж прецедентної практики цього Суду дало можливість виявити справи, у яких він визнав необґрунтованими твердження заявників – осіб, засуджених національним судом, про те, що їхні злочини не вважалися злочинами проти людяності в момент їх вчинення, і заявив, що не бачить підстав ставити під сумнів тлумачення і застосування внутрішнього законодавства, зроблені в національних судах в світлі відповідних норм міжнародного права. Тому Європейський Суд з прав людини оголосив скарги заявників неприйнятними [21]. Таким чином була підтверджена законність притягнення до кримінальної відповідальності осіб, котрі вчиняли злочини проти безпеки людства, що на момент їх вчинення не були відображені в національних законодавствах.

Інші питання регламентації Судом кримінальної відповідальності. Також аналізуючи справи, розглянуті Судом, можна сформулювати пропозиції про необхідність диференціації кримінальної відповідальності за певні злочини. Так, продовження примусового лікування особи у психіатричному закладі понад строки, що є необхідними для такого лікування, невиконання рішення національного суду про проведення періодичних оглядів психічного стану заявника (огляд було проведено із запізненням на два з половиною роки) було оцінено Судом як порушення ч. 4 ст. 5 Конвенції [7, с.122–125]. З точки зору вітчизняної кримінально-правової доктрини такі дії винних осіб могли б бути кваліфіковані як незаконне позбавлення волі (ст. 146 КК). Аналіз рішення Суду у справі "Магальяш Перейра проти Португалії" наводить на думку про наявність прогалини у кримінально-правовій регламентації відповідальності за "Незаконне поміщення у психіатричний заклад" (ст. 151 КК). Адже ст. 151 КК не охоплюється незаконне тримання в психіатричному закладі законно поміщеної туди особи, яка вже не потребує стаціонарного лікування у такому закладі. За чинним КК такі дії можна кваліфікувати за відповідною частиною ст. 146. Але незаконне утримування особи у психіатричному закладі заподіює їй тяжчі моральні та фізичні страждання, ніж інше незаконне позбавлення волі особи, за якого на неї не здійснюється психіатричний вплив. Тому таке діяння мало би тягнути покарання за спеціальною нормою. Для цього потрібно ст. 151 КК України доповнити відповідною вказівкою на альтернативне суспільно небезпечне діяння, що полягає у незаконному триманні в психіатричному закладі особи, яка не потребує стаціонарного лікування у такому закладі.

Вивчення рішення Суду у справі "Голдер проти Об'єднаного Королівства" [11, с. 41] дає можливість виявити прогалину у регламентації КК України відповідальності за порушення права на захист. Ван Голдер, котрий знаходився під вартою, дотримуючись передбачених законодавством Великобританії процедур, звернувся до міністра внутрішніх справ за дозволом отримати консультацію у адвоката для того, щоб пред'явити позов про захист честі та гідності, в чому йому було відмовлено. Суд констатував у цьому випадку порушення п. 1 ст. 6 Конвенції.

Оцінюючи обставини справи з позицій чинного КК України, можна виявити, що за жодною зі спеціальних норм, покликаних захищати суспільні відносини, що забезпечують правосуддя (ст. 374 КК “Порушення права на захист”, ст. 397 КК “Втручання в діяльність захисника чи представника особи”), не можна притягнути до відповідальності особу, котра порушила розглядуване основоположне право людини. З одного боку, суспільно-небезпечне діяння у складі злочину, закріпленому у ч. 1 ст. 374 КК (“недопущення чи ненадання своєчасно захисника, а також інше грубе порушення прав” потерпілого) чітко відповідає поведінці службової особи. Але у ст. 374 КК йдеться про порушення права на захист в кримінальному процесі. Порушення права на правову допомогу у цивільному процесі цією статтею не охоплюється. Такий висновок ґрунтується на тому, що у цій статті йдеться про вчинення діяння щодо такого учасника процесу як захисник, котрий не названий серед учасників цивільного процесу, а потерпілий у цій статті названий термінами “підозрюваний”, “обвинувачений”, “підсудний”, котрі позначають учасників кримінального, а не цивільного процесу. Суспільно-небезпечне діяння, описане у ст. 397 КК, могло б охоплювати розглядувану поведінку службової особи, визнану Судом як порушення п. 1 ст. 6 Конвенції. Але у цій статті КК України йдеться про створення перешкод користуватися послугами не абстрактного захисника чи представника. Втрутитися можливо в діяльність конкретного захисника чи представника. Згідно ж із описаними обставинами справи заявнику було відмовлено загалом у можливості отримати правову допомогу у цивільній справі, а не в зустрічі з конкретним адвокатом. У розглядуваній справі Суд констатував порушення права доступу до правосуддя, котре має місце незалежно від того, права особа чи неправа. За чинним КК України відповідна поведінка службової особи могла б бути кваліфікована за ст. 365 “Перевищення влади або службових повноважень”. Та основний склад цього злочину – матеріальний. Для того, щоб його інкримінувати винній особі, потрібно встановити наявність суспільно-небезпечних наслідків у вигляді “істотної шкоди охоронюваним законом правам та інтересам окремих громадян...”. Думаю, що довести, що сам факт унеможливлення особі доступу до правосуддя є саме такою істотною шкодою, до розгляду справи Судом, в Україні навряд чи можливо.

Для практики Суду не є характерним не лише розгляд проблеми правильної кримінально-правової кваліфікації вчиненого особою злочину, а й постановка питання, за власною ініціативою, про кримінальну відповідальність осіб, винних у порушеннях основоположних прав людини, виявлених і констатованих Судом. Це пов’язано з тим, що, як зазначають у літературі, Суд не є вищою інстанцією відносно судової системи держави – учасника Конвенції. Тому він не може відмінити рішення, винесене органом державної влади чи національним судом, не дає вказівок законодавцю, не здійснює абстрактний контроль національного законодавства чи судової практики, не має права давати розпорядження про вжиття заходів, що мають юридичні наслідки [11, с. XI-XII]. Це – апробовані впродовж десятиріч принципи діяльності Суду. Але в умовах, коли до Конвенції приєдналися і такі держави, де панує корупція, і соціальні реалії котрих далекі від Європейських стандартів прав людини, таку практику не можна назвати дієвою. Адже притягнення до кримінальної відповідальності винних осіб є загальновідомим засобом загальної і спеціальної превенції вчинення нових злочинів.

Так, існує достатньо велика кількість рішень Суду як щодо України (справа “Кузнецов проти України”, справа “Алієв Проти України”), так і щодо інших держав, постановлених за зверненнями громадян, котрі відбувають покарання у

вигляді довічного позбавлення волі. У цих рішеннях Судом констатовано, що мають місце факти порушення Урядом ст. 3 і 8 Конвенції [10, с. 110, 315–316]. Але, водночас, це означає й констатацію того факту, що певними особами вчинені злочини, щодо тих осіб, за скаргами яких Судом розглядалися відповідні справи. Проте відсутність у рішеннях Суду вказівки щодо необхідності притягнення до кримінальної відповідальності осіб, котрі допустили виявлені порушення уможливорює, на мій погляд, лише формальне виконання такого рішення. Заявникам призначені символічні суми компенсацій, але тримання їх у попередніх умовах триває, і вони вже не мають права з того самого питання звернутися захистом до Суду. Вимога про подання звіту до Європейського Комітету із запобігання катуванню і нелюдському чи такому, що принижує гідність, поведженню і покаранню (КПТ) щодо дисциплінарних санкцій та покарань, застосованих відповідно до скарг засуджених на погане поведження (справа "Науменко проти України") [10, с. 342], є скоріше винятком, ніж правилом щодо України. Із опублікованих матеріалів справ, розглянутих Судом, не можна встановити даних, за якими можна було б прослідкувати, зокрема, за Єдиним Державним Реєстром судових рішень, чи були притягнуті до кримінальної відповідальності особи, винні у засвідчених у рішеннях Суду порушеннях прав осіб. У опублікованій судовій практиці України не зустрічалось справ про злочини службових осіб, вчинені щодо засуджених, котрі відбувають покарання у кримінально-виконавчих установах. А це наштовхує на думку, що за більшість таких злочинів, особи, котрі їх вчинили, не понесли справедливого покарання.

Така сама ситуація спостерігається й у рішеннях Суду, ухвалених у справах щодо інших держав. Наприклад, у справі "Лабіта проти Італії" Судом було констатовано порушення кількох статей Конвенції щодо однієї людини, але не вказано Урядом про необхідність притягнення до кримінальної відповідальності винних осіб [7, с. 63]. Констатувавши факт порушення Урядом ст. 2 Конвенції у справі "Ертак проти Туреччини", Суд не назвав можливі злочини, що мають бути інкриміновані службовим особам, винним у смерті Мехмета Ертака під час його ув'язнення, та службовим особам, які не провели ефективного і достатнього розслідування обставин зникнення і смерті Мехмета Ертака [7, с. 35].

Окремі справи, що випадають з такої практики, є, радше, винятком, ніж правилом. Наприклад, у рішенні у справі "Берктай проти Туреччини" Суд звернув увагу на те, що турецький суд виправдав офіцерів без будь-якого обґрунтування відсутності причинного зв'язку між падінням Девріма Берктая та діями обвинувачених [7, с. 32].

Існуюча велика кількість звернень громадян України до Суду зі скаргами на невиконання судових рішень й констатація Судом наявності порушень у цих випадках ст. 6 чи ст. 13 Конвенції¹ свідчить про кризову ситуацію в Україні із дотриманням прав людини та основоположних свобод у цій сфері відносин.

1 Справи "Безуглий проти України", "Олейник і Байбарза проти України", "Виговський проти України", "Дунда проти України", "Котельнікова проти України", "Кошавець проти України" [10, с. 83–85]; "Войтенко проти України" від 29.06.2004 р.; "Шмалько проти України" від 20.07.2004 р.; "Ромашов проти України" від 27.07.2004 р.; "Бакай та інші проти України" від 9.11.2004 р.; "Михайленки та інші проти України" від 30.11.2004 р.; "Деркач і Палек проти України" від 21.12.2004 р. [22, с. 202–207].

Рішення Суду є визнаним взірцем європейських стандартів прав людини та їх захисту. Але взірець має бути чітким і несуперечливим. Аналіз показав, що рішення Суду в цьому аспекті не є бездоганними. Проведене дослідження виявило певні суперечності в оцінці Судом юридично тожданих обставин щодо різних справ.

Так, у рішенні у справі “Данкевич проти України” Суд вказав, що, незважаючи на те, що питання стосовно того, чи було відповідне поведження прагненням принизити чи збентежити жертву, є фактором, який слід брати до уваги, відсутність такої мети не може виключати констатації порушення ст. 3 Конвенції [10, с. 211]. Такий самий підхід Суду до розуміння змісту ст. 3 Конвенції прослідковується у справі “Прайс проти Сполученого Королівства”: “Суд не знайшов жодного доказу, який свідчив би про умисний намір працівників поліції чи в’язниці принизити п. Прайс. Однак Суд дійшов висновку про те, що ув’язнення дуже неповносправної особи в умовах, коли їй було холодно та існувала велика ймовірність виникнення ушкоджень, спричинених твердістю ліжка та неможливістю доступу до нього, а також неспроможністю скористатися туалетом чи помитися, є таким поведженням, що принижує гідність. Отже, мало місце порушення ст. 3 Конвенції” [7, с. 82]. А у рішенні у справі “Денізі та інші проти Кіпру” читаємо: “Суд встановив факт нелюдського і такого, що принижує гідність, поведження з боку службових осіб поліції під час перебування заявників... під арештом. Однак Суд не віднайшов доказів, які б підтверджували те, що метою застосування такого поведження було отримання якогось зізнання... Беручи до уваги викладене, Суд не міг дійти висновку про те, що поведження, яке мало місце щодо заявників..., є катуванням” [7, с. 45]. Суперечність полягає в тому, що стосовно однієї справи для констатації порушення ст. 3 Конвенції Суд вимагає встановлення мети, передбаченої цією статтею, а в іншому – ні.

У справах заявників з України, які скаржилися на побиття їх у слідчому ізоляторі, Суд за браком доказів не визнав порушення ст. 3 Конвенції щодо них, про що йшлося вище. У справі ж “Лабіта проти Італії”, констатувавши недостатність доказів про зловживання з боку наглядачів, що виявилися у нелюдському чи такому, що принижує гідність, поведженні, Суд, врахувавши порушення з боку Уряду, що мали місце під час розслідування скарги заявника, та численні скарги на такі самі порушення, подані іншими ув’язненими, визнав порушення щодо заявника ст. 3 Конвенції [7, с. 63].

Суперечать один одному висновки Суду у справах “Кольк і Кислий проти Естонії” [21] та “Кононов проти Латвії” [23]. У першій справі він визнав необґрунтованими твердження заявників – осіб, засуджених національним судом, про те, що їхні злочини не вважалися злочинами проти людяності в момент їх вчинення, і заявив, що не бачить підстав ставити під сумнів тлумачення і застосування внутрішнього законодавства, зроблені в національних судах в світлі відповідних норм міжнародного права. Тому Європейський Суд з прав людини оголосив скарги заявників неприйнятними [21, с. 167–169]. У другій з наведених справ Суд задовольнив скаргу заявника, засудженого латвійськими судами за вчинення у 1944 р. діянь, за які на момент їх вчинення не була передбачена кримінальна відповідальність ні в міжнародних, ні в національних правових актах. Суд вважав, що в той час, коли відбулися інкриміновані події Кононов не міг передбачити, що його дії могли бути карані як військові злочини [21, с. 169].

Деякі висновки. Проведене дослідження дає підстави резюмувати наступне.

Рішення Суду як щодо України, так і щодо інших держав, містять його оцінку певних обставин конкретних справ, яка повинна використовуватись як критерій встановлення змісту ознак відповідних складів злочинів.

Окремі підходи практики застосування кримінального права не відповідають позиції Суду.

Кримінальне законодавство України містить низку прогалин в частині регламентації відповідальності за діяння, що порушують основоположні права людини, закріплені Конвенцією.

Для більш дієвого захисту прав людини в Україні потрібно диференціювати кримінальну відповідальність за діяння, що полягають у порушенні Конвенції;

Враховуючи реалії сьогодення, Суду потрібно вдосконалювати свою діяльність, забезпечуючи однакові підходи до заявників з різних держав.

Рішення Суду слугують показником стану справ у кримінально-правовій політиці держави.

Рішення Суду значно більше стосуються питань кримінального процесу, проблем кримінально-виконавчого права, ніж питань кримінального права (справа “Ертак проти Туреччини” [7 с. 35], справа “Велікова проти Болгарії” [7, с. 37], справа “Ілхан проти Туреччини” [7, с. 42], справа “Т. і В. проти Об'єднаного Королівства” [7, с. 57–61]). Суд у своїх рішеннях нерідко прямо вказує на недоліки розслідування фактів порушення прав людини з боку національних державних органів та недоліки національної кримінально-виконавчої системи, зокрема в Україні, що уможлиблюють порушення основоположних прав людини, закріплених Конвенцією, стосовно осіб, котрі відбувають покарання у кримінально-виконавчих установах. У кожному випадку, коли заявники з України скаржилися на побиття їх, на фізичні знущання з них у слідчому ізоляторі (справа “Кузнєцов проти України” [10, с. 76], справа “Науменко проти України” [10, с. 322–323, 325, 327], Суд визнав ці факти недоведеними [10, с. 96; 10, с. 362]. Висновки Суду ґрунтувались на показах свідків – фельдшера, лікаря, охоронців та інших осіб, які були працівниками того самого слідчого ізолятора, де утримувався заявник, і, відповідно, були пов'язані корпоративною етикою псевдоколективізму. Їхні покази не повинні були бути єдиною підставою, на якій ґрунтувались висновки Суду. Висловивши розуміння, що інколи дуже важко засудженому отримати докази поганого поведіння з боку охоронців тюрми [10, с. 362], Суд, тим не менше, не брав до уваги інші можливі докази, не вказав державі на необхідність незалежних експертиз [10, с. 78]. Європейський підхід Суду до українських реалій, який мав місце в цій частині, є недостатнім для того, щоб справді захистити права людини, зокрема, ті, що закріплені у ст. 3 Конвенції. Усе це показує перспективність наукових досліджень в частині узгодженості з практикою Суду законодавства, теорії та практики кримінального процесу України та виконання покарань в Україні.

Підсумовуючи все вищенаведене стосовно проблематики кримінального права можна резюмувати, що проведена робота привела до висновку про перспективність подальшого дослідження проблеми інтерпретації кримінальних правопорушень та регламентації відповідальності за їх вчинення у прецедентній практиці Суду (зокрема, на рівні дисертаційних досліджень зі спеціальності 12.00.08 та магістерських робіт студентів з цієї спеціальності). Очевидно, що мова може йти про відповідність чи невідповідність національного законодавства і правозастосовної практики прецедентній практиці Суду. А результати уже цієї невеликої розвідки можуть бути використані у навчальному процесі для викладання курсу “Кримінальне право України”.

1. Князькина А.К., Чучаев А.И. Конвенциональные преступления в Уголовном кодексе РФ и международных актах. – М.: ПКЦ Альтекс, 2007. – 836 с.
2. Кримінальне право України. Бібліографія. 1991–2005 / Уклад.: М.В.Галабала, В.О.Навроцький, С.В.Хилюк. – К.: Алеута, КНТ, Центр учбової літератури, 2008. – 536 с.
3. Проблемы гармонизации законодательства Украины и стран Европы / Под общ. Ред. Е.Б. Кубко, В.В. Цветкова. – К.:Юринком Інтер, 2003. – 528 с.
4. Рабінович П.М. Поняття злочину і покарання в інтерпретації Страсбурзького Суду // Юридичний вісник України. – 2007. – № 14.
5. Ефименко В. Европейский прецедент для Украины // Юридическая практика. – 2007. – № 45. – 15 листопада.
6. Навроцький В.О. Кримінальний кодекс України 2001 р.: підсумки та перспективи // Юридичний вісник України. – 2006. – № 17.
7. Європейський Суд з прав людини. Матеріали практики (1993–2003 р.). Праці Львівської лабораторії з прав людини і громадянина. Сер. II. Коментарі прав і законодавства. Вип. 4. – Київ: Фенікс, 2004. – 445 с.
8. Європейський Суд з прав людини. Матеріали практики (2004–2005 рр.). Праці Львівської лабораторії з прав людини і громадянина. Серія II. Коментарі прав і законодавства. Вип. 6. – Львів: Видавництво “Світ”, 2006. – 440 с.
9. Європейський Суд з прав людини. Матеріали практики (2005–2006 рр.). Праці Львівської лабораторії з прав людини і громадянина. Серія II. Коментарі прав і законодавства. Вип. 7. – Київ: Фенікс, 2007. – 272 с.
10. Судова практика Європейського Суду з прав людини. Рішення щодо України / Відп. ред. В.В. Лутковська. – К.: Практис. – 471 с.
11. Европейский Суд по правам человека. Избранные решения: В 2-х т. – Т.1 / Председатель редакционной коллегии – доктор юридических наук, профессор В.А.Туманов. – М.: Издательство Норма, 2000. – 856 с.
12. Европейский Суд по правам человека. Избранные решения: В 2-х т. – Т.2 / Председатель редакционной коллегии – доктор юридических наук, профессор В.А. Туманов. – М.: Издательство Норма, 2000. – 808 с.
13. Вибрані справи Європейського Суду з прав людини. Вип. 3. – К.: Фенікс, 2005. – 144 с.
14. Бажанов М.И. Уголовное право Украины. Общая часть. – Днепропетровск: Пороги, 1992. – 167 с.
15. Рішення Верховного Суду України. Щорічник. – 1997.
16. Практика судів України в кримінальних справах // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 1993. – № 4. – 351 с.
17. Практика судів України з кримінальних справ (2006–2007) / Уклад. В.В. Сташис, В.І. Тютюгін; за заг. ред. В.В. Сташиса. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 880 с.
18. Бурдін В.М. Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені в стані сильного душевного хвилювання. – Львів: ПАІС, 2006. – 200 с.
19. Рабінович П.М., Федик С.С. Особливості тлумачення юридичних норм щодо прав людини (за матеріалами практики Європейського Суду з прав людини). Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Академії правових наук України / Редкол.: П.М. Рабінович (голов. ред.) та ін. – Серія 1. Дослідження та реферати. Вип. 5. – Львів: Астрон, 2004. – 124 с.
20. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. вид. 6-те, доповн. і переробл. / [А.М. Бойко, Л.П. Брич, В.К. Гришук] / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка – Київ: Юридична думка, 2009. – 1236 с.

21. Рішення Європейського Суду з прав людини "Kolk and Kisliy v. Estonia" від 17 січня 2006 р. //http://www.echr.coe.int
22. Пашук Т.І. Право людини на ефективний державний захист її прав та свобод. Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Академії правових наук України / Редкол.: П.М. Рабінович (голов. ред.) та ін. Сер. 1. Дослідження та реферати. Вип. 15. – Львів: Край. 2007. – 220 с.
23. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі "Kononov v. Latvia" від 24 липня 2007 р. //http://www.echr.coe.int

**CRIMINAL LEGISLATION OF UKRAINE AND PRACTICE OF
ITS APPLICATION IN THE CONTEXT OF EUROPEAN
STANDARDS ON HUMAN RIGHTS**

L. Brych

*Ivan Franko National University of Lviv,
Universytetska Str. 1, UA – 79000 Lviv, Ukraine*

The article highlights the level of approaches conformity, fixed in the Criminal code of Ukraine, that are effective both in theory and practice of Ukraine's Criminal law, to the judgments of the European Court of Human Rights.

Key terms: European Court of Human Rights practice.

**УГОЛОВНОЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВО УКРАИНЫ
И ПРАКТИКА ЕГО ПРИМЕНЕНИЯ
В СВЕТЕ ЕВРОПЕЙСКИХ СТАНДАРТОВ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА**

Л. Брич

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко
ул. Университетская, 1, 79000 Львов, Украина*

Проанализировано, как и в какой мере согласуются подходы, заложенные в УК Украины, существующие в теории и практике уголовного права Украины с решениями Европейского Суда по правам человека.

Ключевые слова: практика Европейского Суда по правам человека.

Стаття надійшла до редколегії 02.03.2010

Прийнята до друку 10.09.2010